

UDK: 327(430)(4-672EU)
368.022
DOI: 10.5937/TokOsig2401183P

Dr Miloš M. Petrović¹

MOTIV OSIGURANJA U NEMAČKOM POLITIČKOM DISKURSU O EVROPSKIM INTEGRACIJAMA

ORIGINALNI NAUČNI RAD

Apstrakt

Od eskalacije ukrajinske krize 2013. godine, u nekoliko navrata zabeležene su izjave zvaničnika i političara Savezne Republike Nemačke o tome kako saradnja unutar struktura Evropske unije predstavlja neku vrstu polise osiguranja za tu zemlju. Autor navodi da je takva terminologija korišćena u političkoj retorici u prenesenom značenju kako bi se ilustrovala prednost članstva u Evropskoj uniji u kontekstu spolj-nopolitičkih i bezbednosnih izazova. U tom smislu, Evropska unija je prikazivana kao zaštitna mreža za svoje članice u okviru pogoršanih odnosa s Rusijom, zbog uloge te zemlje u izazivanju i dinamici krize u Ukrajini (i izvan nje). Pored toga, predmet analize je i izmenjena percepcija u vezi s politikom proširenja Evropske unije, odnosno način na koji se ta politika sagledava kao sredstvo za unapređenje evropskih bezbednosnih i drugih političkih interesa. Nakon kratkog osvrta na geopolitičku prirodu rizika od rata u Ukrajini, autor analizira izjave državnih zvaničnika SR Nemačke, pokušavajući da ih razjasni kroz teorijske pristupe u domenu međunarodnih odnosa, s jedne strane (npr. konstruktivizam, liberalni međuvladin pristup, realizam), kao i kroz tehničko-konceptualna određenja pojma „osiguranje“ i s tim povezane elemente, s druge strane.

Ključne reči: *polisa, Nemačka, Evropska unija, članstvo, rat, sigurnost, Rusija*

¹ Miloš M. Petrović je doktor političkih nauka i autor radova u oblasti evropskog prava i političkih nauka.
Imejl: petrovic1milos@gmail.com.
Rad je primljen: 11.12.2023.
Rad je prihvaćen: 08.02.2024.

I. Uvod

„Naše jedinstvo je naše životno osiguranje.“
Analena Berбок, ministarka spoljnih poslova
Savezne Republike Nemačke²

Od 2022. godine, evropski kontinent pogođen je geostrateškom krizom koju je izazvao napad na Ukrajinu. Ta kriza je ishodovala sveobuhvatnom „sekuritizacijom“ različitih evropskih politika, od napetosti na području energetike (gde je već godina uočljiva),³ preko odbrane, do politike proširenja Evropske unije. Kad se govori o sekuritizaciji, govorimo zapravo o procesu utvrđivanja pretnje po nacionalnu ili nadnacionalnu bezbednost na osnovu subjektivnih pre negoli objektivnih procena ili percepcije opasnosti, koja se uočava u vojno-bezbednosnom, političkom, ekonomskom, društvenom segmentu i segmentu životne sredine.⁴ U toku pandemije kovid 19 uočena je još jedna dodatna dimenzija ovog fenomena – segment javnog zdravlja i izazovi u međunarodnoj saradnji u tom pogledu.⁵ Zapravo, ceo taj proces može se pratiti u najmanju ruku od Majdanske revolucije 2013/2014. godine naovamo, od kada su odnosi između Rusije i Evropske unije obeleženi velikim napetostima, sankcijama i sve većim ograničenjima u saradnji. Sekuritizacija sve većeg broja politika i segmenata Evropske unije predstavlja širi tematski okvir za razumevanje istraživačkog problema: način i razlozi za korišćenje termina „osiguranje“ u političkom diskursu u Nemačkoj.

Radi se o najuticajnijoj državi članici Evropske unije i zemlji koja je u svojim odnosima s Rusijom napravila kopernikanski obrt koji se u literaturi naziva „Zeitenwende“ (smena epohe).⁶ Ta prekretnica u odnosima usledila je nakon decenije dozirane saradnje Moskve i Berlina koja je, tokom mandata kancelarke Angele Merkel, bila obeležena ekonomskim pragmatizmom, uprkos narušenim političkim odnosima. Pojedini autori su razvoj odnosa dve strane u protekloj deceniji slikovito nazvali sintagmom „od istočne politike do mrazne politike“.⁷ Naime, dok su političke relacije

² Auswärtiges Amt, Videogrußwort von Außenministerin Annalena Baerbock zur 32. Ostseeparlamentarierkonferenz (BSPC), 2023, <https://www.auswaertiges-amt.de/en/newsroom/news/baerbock-baltic-sea-parliamentary-conference/2613958>, pristupljeno: 30. 11. 2023.

³ Marco Siddi, „Identities and Vulnerabilities: The Ukraine Crisis and the Securitisation of the EU-Russia Gas Trade“, *Energy Security in Europe. Energy, Climate and the Environment* (editor Kacper Szulecki), Cham, 2018, str. 251–273.

⁴ Richard J. Kilroy, „Securitization“, *Handbook of Security Science*, (editor Anthony Masys), Cham, 2018, str. 1–19.

⁵ Konsultovati zbornik: *Razvojni pravci Evropske unije nakon pandemije KOVID-19* (urednici Nevena Stanković, Dragana Dabić i Goran Bandov), Beograd, 2020.

⁶ Marina Kostić, „Zeitenwende and the German National Security Policy: Analysis of the First National Security Strategy“, *The Review of International Affairs*, 1188, LXXIV/2023, str. 79–105.

⁷ Tuomas Forsberg, „From Ostpolitik to ‘frostpolitik’? Merkel, Putin and German foreign policy towards Russia“, *International Affairs* 92: 1, (2016), str. 21–42.

s Rusijom svakako neprestano podvrgavane sve većim ograničenjima (npr. ciljane sankcije spram pojedinaca koji se povezuju sa štetnim aktivnostima po ukrajinski teritorijalni integritet, zamrzavanje njihove imovine i sl.), energetska saradnja, kao važan segment za funkcionisanje najrazvijenije evropske privrede, nastavljena je razvojem megaprojekta Severni tok 2, kao i izgradnjom drugih gasovoda.⁸ Energetska zavisnost evropskih zemalja od Moskve predstavljala je, te i dalje verovatno predstavlja, ključni ekonomski izazov u narušenim odnosima dve strane.

Autor navodi da upotrebu termina „osiguranje“ u političkom diskursu nemačkih zvaničnika ne treba tumačiti doslovno, u kontekstu osiguravajuće delatnosti, već u prenesenom značenju, kao metaforu za zaštitu i privilegije koje pruža članstvo u Evropskoj uniji. To je jasnije tim pre što u kontekstu osiguravajuće delatnosti ne postoji koncept osiguranja koji bi se odnosio na čitavu zemlju. U daljem toku rada autor će se osvrnuti na konceptualna određenja termina „osiguranje“, njegovu primenu u političkoj retorici, geopolitičke rizike, kao i teorijska pojašnjenja iz kog razloga je taj termin adekvatan za upotrebu u nastupima državnih zvaničnika.

II. Geopolitički rizici u kontekstu osiguranja: kratak osvrt

Pre prelaska na razmatranje upotrebe termina „osiguranje“ u prenesenom značenju kao osnovnog motiva u ovom istraživanju, u ovom delu autor će pružiti kratak osvrt i na geopolitičku prirodu rizika koji se povezuje s ratom u Ukrajini. Rat se percipira kao posebna vrsta geopolitičkog rizika – negativnog fenomena koji se manifestuje u svim granama privredne delatnosti, uključujući i oblast osiguranja. Geopolitički rizik ratnog sukoba je važan za razumevanje uloge i konteksta osiguranja, kako u prenesenom, tako i u privrednom smislu te reči.

Geopolitički rizici podrazumevaju širok spektar događaja koji nije ograničen samo na terorističke napade, političke nemire i druge nepovoljne fenomene, već je primenljiv i na kontekst rata kao najnepovoljnijeg fenomena koji prožima sve oblasti društvenog i ekonomskog života, oblikujući kako unutrašnje tako i prekogranične prilike.⁹ Ahmed i ostali navode da napad na Ukrajinu ishoduje udarom na finansijska tržišta koji predstavlja presedan, tim pre što se radi o dve velike zemlje koje su globalni proizvođači hrane i energije.¹⁰ Pored direktnih tragičnih posledica po živote i imovinu u Ukrajini, postoji i niz posrednih ishoda koji mogu opstati više godina,

⁸ Andreas Umland, „Germany’s Russia Policy in Light of the Ukraine Conflict: Interdependence Theory and Ostpolitik“, *Orbis*, 66, 1/2022, str. 78–94.

⁹ Wael Hemrita, Mohamed Sahbi Nakhlic, Insurance and geopolitical risk: Fresh empirical evidence, *The Quarterly Review of Economics and Finance* 82 (2021) 320–334.

¹⁰ Shamima Ahmed, Rima Assaf, Molla Ramizur Rahman, Fariha Tabassum, „Is geopolitical risk interconnected? Evidence from Russian-Ukraine crisis“, *The Journal of Economic Asymmetries*, Volume 28, 2023, e00306, ISSN 1703-4949, <https://doi.org/10.1016/j.jeca.2023.e00306>.

počevši od onih povezanih s pooštavanjem ekonomskih, finansijskih i trgovinskih ograničenja, preko međunarodnih posledica usled smanjene dostupnosti ključne robe (energenata, đubriva, žitarica), do velikih odštetnih zahteva po različitim osnovama.¹¹

Primarne brige kompanija u pogledu budućnosti njihovog poslovanja u datom geografskom regionu tiču se onih oko obima šteta, kao i razmatranja mogućnosti (ili nemogućnosti) daljeg poslovanja u dotadašnjem obliku. U jednom međunarodnom izveštaju o političkim rizicima za 2022. godinu, u kontekstu napada na Ukrajinu, čak 56% ispitanih kompanija izrazilo je bojazan od toga da njihovo poslovanje bude podvrgnuto diplomatskim sporovima.¹² U kontekstu sve obuhvatnijeg distanciranja od Rusije, ali i trgovinskih sporova između Sjedinjenih Američkih Država i Kine, geopolitička zabrinutost zauzima sve prominentnije mesto u proceni adekvatnosti poslovanja, što nije zaobišlo ni osiguravajuću delatnost.

Kako se navodi u analizi *Financial Times*-a (Fajnenšal Tajms), sukob u Ukrajini višestruko će promeniti pristup upravljanju rizicima: (1) dubinsko znanje raznorodnih, složenih i eskalirajućih geopolitičkih rizika postaje suštinski bitno kako bi se izazovi prepoznali pre negoli prerastu u probleme; (2) poimanje najgorih scenarija zahteva ponovno razmatranje, naročito imajući u vidu nedostatak uzimanja u obzir nekog oblika poraza Ukrajine (i zapadnih saveznika), što ima veze i sa višedecenijskim mirnodopskim komformizmom u Evropi; (3) lideri moraju da sagledaju stvari iz što više uglova, budući da je u upravljanju rizicima suštinski važno razmotriti što više scenarija i aktivnosti za predupređivanje štete; (4) stare tehnike upravljanja rizikom postaju relevantnije nego ranije, pogotovo u kontekstu lanaca snabdevanja.¹³

Rastući geopolitički rizici, uključujući i one na istoku Evrope, doprineli su jačanju firmi koje su fokusirane na osiguranje u kriznom kontekstu. Imajući u vidu značaj Ukrajine na svetskom poljoprivrednom tržištu, nakon prvobitne nemogućnosti plasiranja robe usled blokade ukrajinskog dela Crnog mora, došlo je do međunarodnih inicijativa pod pokroviteljstvom Ujedinjenih nacija u nastojanju da se na neki način iznađe barem delimično i privremeno rešenje. To je ishodovalo inicijativom za bezbedni transport žita i namirnica iz ukrajinskih luka, koja je omogućila makar delimično plasiranje poljoprivrednih proizvoda koji su bili zarobljeni u ratnoj zoni.¹⁴ Nakon povlačenja Rusije iz sporazuma 2023. godine, na scenu su stupile firme poput „Marsh McLennan“ (Marš Mek Lenan), s kojima je ukrajinska vlada sklopila javno-privatni

¹¹ Nick Robson, „How the Russia–Ukraine Conflict Is Impacting Insurance Across Industries“, *BrinkNews*, <https://www.brinknews.com/how-the-russia-ukraine-conflict-is-impacting-industries/>, pristupljeno: 29. 1. 2024.

¹² Sam Wilkin, „2022 Political Risk Survey Report“, 2022, <https://www.wtcco.com/en-au/insight-s/2022/03/2022-political-risk-survey-report>, pristupljeno: 27. 1. 2024.

¹³ Bigger Picture (Financial Times Partner Content), Four ways the conflict in Ukraine will change the approach to risk management, 2023, <https://biggerpicture.ft.com/global-risks/article/four-ways-war-in-ukraine-will-change-approach-to-risk-management>, pristupljeno: 27. 1. 2024.

¹⁴ Videti: Miloš Petrović, Multidimenzionalna priroda rizika u kontekstu rata u Ukrajini, *Tokovi osiguranja* 1/2023, str. 43–58.

sporazum o pružanju velikog osiguravajućeg pokrića po osnovu ratnih rizika, za brodove koji izvoze poljoprivredne proizvode iz ukrajinskih luka.¹⁵ Takvi primeri pokazuju da, naročito u slučaju prolongiranih konflikata poput onog u Ukrajini, i kompanije koje se bave osiguranjem pokazuju veću spremnost za poslovanje u rizičnim okolnostima, što s druge strane doprinosi makar delimičnoj amortizaciji posledica po snabdevanje i lance poslovanja.

III. Percepcija članstva kao polise osiguranja u nemačkom političkom diskursu

Spoljna politika Nemačke već dugo vremena oblikovana je u kontekstu dva šira procesa: transatlantski kontekst (bliski odnosi s Vašingtonom, uključujući i članstvo u Severnoatlantskoj alijansi) i evropski kontekst (uloga Nemačke u evropskom povezivanju, u koordinaciji s najvećim i najuticajnijim susedom, Francuskom).¹⁶ Pored toga, kao ekonomski najdominantnija evropska privreda, Nemačka je dugo godina gradila i odnose sa Rusijom kao energetsom silom. U širem pogledu, ta dimenzija se naziva i „Ostpolitik“ (istočna politika), a ogledala se u tome da su Berlin i Moskva pragmatično saradivali prethodnih decenija na energetske projekte koji su, na ovaj ili onaj način, snižavali značaj Ukrajine kao tranzitne zemlje za energente iz Rusije.¹⁷ Ti antagonizmi su u političkom smislu postali naročito očigledni pre desetak godina.

Dok u kontekstu napada na Ukrajinu bezbednosni aspekt predstavlja važan segment u razumevanju članstva u Uniji kao okvira za osiguranje blagostanja zemlje (o čemu će više reći biti u narednom poglavlju), motiv osiguranja je i ranije bio korišćen u političkom etru kako bi se istakla prednost članstva u EU. Tako je Mihael Rot (Michael Roth), poslanik u Bundestagu, još 2016. godine izjavio: „Evropa – to nije samo igralište za tehokrate opsednute detaljima. Evropa – to nije ludilo uniformnosti i poravnavanje razlika. Naprotiv: Evropa je naš ostvareni san o raznolikosti, garant naših pojedinačnih životnih planova i naše osiguranje života u burnim vremenima krize! To bi trebalo mnogo češće imati na umu kad ponovo dođemo u sumnju u smisao i vrednost Evrope.“¹⁸

¹⁵ Ian Smith, Isobel Koshiw, Ukraine reaches deal with insurers for grain shipments, 2023, <https://www.ft.com/content/1b29860d-763d-4157-a816-4eacb868ef23>, pristupljeno: 29. 1. 2024.

¹⁶ Miloš Petrović, „Political relations between Germany and the United States during the Trump presidency“, *Europe in changes: the old continent at a new crossroads* (editors Katarina Zakić and Birgül Demirtaş), Belgrade, 2020, str. 278.

¹⁷ Andreas Umland, „Germany's Russia Policy in Light of the Ukraine Conflict: Interdependence Theory and Ostpolitik“, *Orbis*, 66, 1/2022, str. 78–94.

¹⁸ Michael Roth, Gastbeitrag von staatsminister michael roth: europa – unsere lebensversicherung in stürmischen krisenzeiten, 2016, <https://www.treffpunkteuropa.de/gastartikel-von-staatsminister-michael-roth-europa-unsere?lang=fr>, pristupljeno: 10. 12. 2023.

Od početka ukrajinske krize 2013. godine naovamo, politički odnosi između Rusije i Evropske unije, pa i Nemačke kao njene najuticajnije članice, nazaduju. To nazadovanje treba sagledati u kontekstu sposobnosti političkog međunarodnog uticaja koji svaka od strana poseduje. S jedne strane, Rusija sebe smatra zasebnom silom u međunarodnim odnosima, a njena pozicija mahom počiva na tzv. „tvrdoj moći“ (vojno-bezbednosnim kapacitetima), velikim energetske potencijalima, kao i zajedničkoj istoriji, tradiciji i kulturološkoj bliskosti s ostatkom postsovjetskog prostora. S druge strane, moć Evropske unije je „meka“ – ona počiva na „sposobnosti da svoje susede privoli da žele ono što ona želi“.¹⁹ Susedi žele što bliže političke i ekonomske veze sa Unijom, što Brisel uslovljava reformskim procesima; to se odnosi kako na politiku proširenja, odnosno na zemlje koje preduzimaju reforme radi ispunjavanja uslova za pristupanje EU, tako i za najbliže partnere, s kojima Unija saraduje na brojnim političkim, ekonomskim, bezbednosnim i drugim pitanjima, čak i izvan članstva (npr. sa Norveškom). Promovisanjem vrednosti, normi i standarda u svom susedstvu, Evropska unija jača i svoju moć.

Upravo u sukobu između „tvrde“ i „meka moći“ leži i razumevanje specifične pozicije Evropske unije (i njene najuticajnije zemlje, Nemačke) u okolnostima koje su otpočele 2013. godine, a doživele svoj vrhunac sveobuhvatnim napadom na Ukrajinu 2022. godine, koji je ishodio zauzimanjem i pripajanjem brojnih teritorija na istoku te zemlje od strane Rusije. S jedne strane, rat ponovo bukta na evropskom kontinentu, velikih je razmera i odvija se nedaleko od samog centra Evrope, duž granica Evropske unije. Rat je zapravo takvih razmera da su usledile tektonske promene u nemačkoj spoljnoj politici (zaustavljanje izgradnje i puštanja u pogon gasovoda Severni tok II, izdvajanje stotinu milijardi evra za naoružavanje, isporuke vojne pomoći Ukrajini i sankcije Rusiji „koje predstavljaju presedan“).²⁰ Takođe, rat se podudario i sa smenom vlasti u Nemačkoj, tj. okončanjem dugogodišnje vladavine Angele Merkel i samim početkom mandata Olafa Šolca, što je bio delikatan trenutak za tu zemlju u kontekstu preispitivanja odnosa s Moskvom.

„Zajedno smo jači nego ovaj rat“, navela je ministarka spoljnih poslova Nemačke, Analena Berбок, na forumu u Berlinu u oktobru 2022. godine.²¹ U istom govoru je navedeno: „Danas, u ovoj situaciji, većina ljudi u Evropi, u Nemačkoj, zna šta je važno. U ovoj situaciji, naša najveća snaga je suštinska: naša evropska kohezija, naša solidarnost s onima kojima je potrebna naša podrška. Solidarnost nije cilj sama po sebi. Ona je osnov naše kolektivne bezbednosti. Ova evropska solidarnost je naše životno osiguranje“.²²

¹⁹ Joseph Nye, „Soft Power“, *Foreign Policy* 80, 1990, str. 153–171.

²⁰ Miloš Petrović, Maja Kovačević, Ivana Radić Milosavljević, *Srbija i Evropska unija dve decenije nakon Solunskog samita*, Beograd, 2013, str. 196.

²¹ „Deutsche Botschaft Tallinn, Zusammen sind wir stärker als dieser Krieg“ – Außenministerin Baerbock beim Berliner Forum Außenpolitik – Auswärtiges Amt, 2023, <https://tallinn.diplo.de/ee-de/themen/politik/baerbock-berliner-forum/2559528>, pristupljeno: 10. 12. 2023.

²² • Podvukao autor ovog rada.

Ova izjava može se tumačiti iz više uglova. Najpre, govori se o značaju Evropske unije kao zaštitnom mehanizmu u kontekstu invazije na Ukrajinu. Radi se o političkoj zajednici koja je i sigurnosnog karaktera, u smislu da su njene granice podložne odbrani od strane svih članica. To je naročito važna stvar za istočne članice, poput Poljske, baltičkih država i Rumunije, koje se nalaze u neposrednom susedstvu velikog evropskog rata. Članstvo u Evropskoj uniji predstavlja njihovu bezbednosnu garanciju da se sukob neće preleti preko njihovih granica. Činjenica da su navedene države i članice NATO-a pruža dodatnu garanciju u tom pogledu. U kontekstu izjave nemačke ministarke, članstvo u Evropskoj uniji treba tumačiti u kontekstu privilegija koje se odnose na njihove građane, ali i na obaveze u pogledu solidarnosti.

Osiguranje života vezuje se za osiguranje osobe u kontekstu ugovorenog događaja i vremena važenja polise, pri čemu je, u slučaju nastupanja tog događaja, osiguravač u obavezi da nadoknadi nastalu štetu.²³ Imajući u vidu gorenavedenu izjavu, osiguranje se može izjednačiti s klauzulom o međusobnoj odbrani, kao i drugim privilegijama članstva, dok se pod osiguravačem, odnosno pokroviteljem usluge osiguranja, podrazumeva da se radi o Evropskoj uniji. Evropska unija je garant blagostanja država članica, a države članice su dužne da se pridržavaju svojih obaveza u pogledu harmonizacije s evropskim normama i standardima, kako u političkom, ekonomskom i spoljnopolićkom smislu, tako i u finansijskom. Dodatno simbolično može poslužiti paralela o polisi osiguranja; kao što ugovarači osiguranja zaključivanjem i plaćanjem polise obezbeđuju sebi određeni nivo zaštite, tako i države članice Unije putem godišnjih kontribucija budžetu Evropske unije osiguravaju svoj set privilegija koje proističu iz članstva.

Nemačka ministarka diplomatije ponovo je, u sličnom kontekstu u toku posete Sloveniji u decembru 2023. godine, govorila o bezbednosti. Ističući potrebu da se politika proširenja Evropske unije načini delotvornijom, Berbokova je istakla da je „svima potrebna EU koja će ostati 'bezbednosno sidro' Evrope“, dodavši da su Slovenija i Nemačka ujedinjene u tome da ojačaju zajedničku Evropu, da je učine prikladnom za budućnost i uključe zemlje Zapadnog Balkana u tu sredinu. „Za nas je jaka Evropska unija, baš kao i NATO, nezamenljivo životno osiguranje u neizvesnim vremenima“, rekla je Analena Berbok naglasivši i da zemlje Zapadnog Balkana „potpuno i apsolutno“ pripadaju Evropskoj uniji, te da je njihovo priključenje u bezbednosnom interesu svih.²⁴

Imajući u vidu navedeno, može se konstatovati da se primena termina „osiguranje“ u retorici nemačkih političara primarno povezuje s kriznim trenucima, gde se Evropska unija posmatra kao neka vrsta zaštitne mreže u slučaju nepredviđenih

²³ Mile Bijelić, *Osiguranje i reosiguranje*, Zagreb, 2002, str. 292–293.

²⁴ Tanjug, Berbok: Zemlje Zapadnog Balkana „apsolutno i potpuno“ pripadaju EU, 2022, <https://www.rts.rs/lat/vesti/politika/5322303/berbok-zemlje-zapadnog-balkana-apsolutno-i-potpuno-pripadaju-eu.html>, pristupljeno: 10. 12. 2023.

i nepovoljnih situacija. Dodatno, ne samo da se članstvo aktuelnih država članica percipira kao prednost (kako u bezbednosnom tako i u drugom pogledu, npr. u pogledu uživanja pojedinačnih sloboda i privilegija), već se i učlanjenje drugih evropskih država posmatra kao unapređenje prednosti čitavog evropskog prostora. U tom smislu, politika proširenja Evropske unije, čiji je Srbija deo, sagledava se u izmenjenom kontekstu, što pokazuje i širenje njenog opsega na istočnoevropske zemlje poput Moldavije, Gruzije i Ukrajine. U prenesenom značenju, članstvo u Evropskoj uniji se za Nemačku pokazalo kao adekvatna osiguravajuća polisa, pogotovo u aktuelnim geostrateškim prilikama, te se pristupanje novih zemalja posmatra kao rešenje za adekvatan razvoj, stabilnost i prosperitet i tih zemalja.

IV. Teorijsko-konceptualni aspekti

Konstruktivistički pristup polazi od premise da funkcija teorije nije (samo) da analizira društvene procese, već i da učestvuje u njihovom samom kreiranju i dinamici.²⁵ Osvrćući se na istraživanja verovatno najjemenitnijeg zastupnika tog pristupa, Aleksandra Venta, Koplend (Dave C. Copeland) navodi da se konstruktivizam izdvaja po tri osnova u odnosu na druge teorijske pristupe.²⁶ Prvo: na tokove globalne politike i ponašanje aktera međunarodnih odnosa utiču ideje, norme i vrednosti (a ne samo sila i interesi, kao što navode pobornici realizma, prim. aut.); drugo, taj ideacijski aspekt ima suštinski značaj na oblikovanje ponašanja i identiteta različitih aktera, koji su podložni promenama; treće, interakcija između skupa ideja i raznih aktera vodi menjanju društvene realnosti, budući da svaka strana na neki način reaguje u međunarodnim odnosima, i na taj način ostavlja svoj trag u njima.²⁷ Navedeni aspekti vrlo su značajni za razumevanje ne samo država kao osnovnih aktera međunarodnih odnosa već i međunarodnih organizacija, kao i same Evropske unije kao nadnacionalnog entiteta koji je u mnogo čemu jedinstven u svetskoj politici.

Maners (Ian Manners) predstavlja jednog od najuticajnijih istraživača na polju istraživanja dometa i uticaja Evropske unije. Pomoću koncepta „normativne sile“, Maners pojašnjava da regulatorni aspekt ne predstavlja samo puki osnov za povezivanje unutar Unije i rad njenih institucija, već otelotvoruje i način na koji EU deluje kao uticajni akter u međunarodnim odnosima.²⁸ U kontekstu ovog rada, Mannersova stanovišta mogu biti posmatrana kao dopunjujuća u odnosu na konstruk-

²⁵ Videti: Alexander Wendt, „Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics“, *International Organization* 46, 2/1992, str. 391–425.

²⁶ Dale Copeland, „The Constructivist Challenge to Structural Realism“, *International Security* 25, 2/2000, str. 189–190.

²⁷ Ibid.

²⁸ Ian Manners, „Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?“ *Journal of Common Market Studies* 40, 2/2002, str. 252–253.

tivističke elemente pojašnjene u prethodnom delu. Po njegovom mišljenju, pored toga što je važno šta EU zapravo *radi*²⁹ u međunarodnim odnosima, kao i kako se po određenim pitanjima izjašnjava, zapravo je još važnije ono što ta organizacija *jeste*,³⁰ te prepoznaje tri karakteristike: (1) Unija može biti sagledavana kao stvaralac pravila u međunarodnim odnosima; (2) ona postupa tako da menja međunarodne norme i (3) EU i treba da radi tako da svoje norme proširi izvan svojih granica.³¹

Taj pristup ne samo da je koristan u prikazivanju potencijala Evropske unije da utiče na oblikovanje pravno-političkih sistema u susednim regionima, poput Zapadnog Balkana i istočnog susedstva koji su uključeni u politiku proširenja, već ilustruje i činjenicu da metod integracije koji je ona patentirala beleži velike uspehe i na unutrašnjem planu, u stvaranju veće kohezije među državama članicama. Među najuspešnije aspekte Evropske unije tako treba izdvojiti jedinstveno tržište – najveće na svetu, sa svojim rigoroznim i dalekosežnim pravilima i standardima; činjenicu da se radi o najvećoj svetskoj privredi, gde za oko 440.000.000 stanovnika prosečan BDP po glavi iznosi 25.000 evra. Ali tih aspekata ima i u drugim domenima – Šengensko područje, evrozona, kao i činjenica da je jedinstveni razvoj EU kao mirovnog projekta doprineo mnogodecenijskoj stabilizaciji prilika u velikom delu kontinenta.³²

Dodatnu povoljnost u političkoj i ekonomskoj integraciji koju sprovodi Evropska unija čini činjenica da je jedan važan aspekt povezivanja među članicama i sigurnost koja proističe iz tzv. klauzule o međusobnoj odbrani. Član 47 st. 7 Ugovora o Evropskoj uniji kaže da ukoliko je država članica žrtva vojne agresije na svojoj teritoriji, druge države članice imaju *obavezu*³³ da joj pomognu i podrže je svim mogućim sredstvima u svojoj moći, a u skladu (i) sa članom 51 Povelje Ujedinjenih nacija.³⁴ Ta klauzula počiva na ideji o solidarnosti među državama članicama Unije, gde napad na jednu od njih sa sobom povlači zajednički odgovor čitave EU, što predstavlja značajan element odvratanja u kontekstu mogućih napada na najambiciozniju svetsku organizaciju. Pored toga, ta odredba je dopunjena i klauzulom o solidarnosti (član 222 Ugovora o funkcionisanju Evropske unije), koja kaže i da su države članice u obavezi da zajednički delaju u situacijama kada je druga članica pogođena terorističkim napadom ili katastrofama izazvanim od strane čoveka (pre negoli prirodnim katastrofama, prim. aut).³⁵

²⁹ • Podvukao autor ovog rada.

³⁰ • Podvukao autor ovog rada.

³¹ Ian Manners, *Ibid.*

³² European Commission, EU position in world trade, 2023, https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/eu-position-world-trade_en, pristupljeno: 10. 12. 2023.

³³ • Podvukao autor ovog rada.

³⁴ EUR-Lex, Mutual defence clause, 2023, [https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/mutual-defence-clause.html#:~:text=The%20Treaty%20of%20Lisbon%20strengthens,the%20Treaty%20on%20European%20Union\),](https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/mutual-defence-clause.html#:~:text=The%20Treaty%20of%20Lisbon%20strengthens,the%20Treaty%20on%20European%20Union),) pristupljeno: 10. 12. 2023.

³⁵ *Ibid.*

Bezbednosna argumentacija može biti tumačena i kroz prizmu neoliberalnog institucionalizma, koji produbljuje saradnje u Evropskoj uniji posmatra kao način za dugoročnu stabilizaciju prilika na evropskom kontinentu.³⁶ Širenjem domena i granica Evropske unije, uključujući i njene bezbednosne garancije, mir i prosperitet može da zavlada i u onim delovima Evrope gde pre toga mira nije bilo. Nekadašnja konfliktna područja, poput irskog ostrva, Kipra i zapadnih delova bivše Jugoslavije danas spadaju u mirna područja kontinenta, što može biti slučaj i u drugim regionima pogođenim nestabilnostima. Međutim, prostor Evropske unije nije jedno od najuređenijih ekonomsko-političkih podneblja na svetu na bazi spontane političke saglasnosti i koordinacije, već je rezultat mnogogodišnje političko-ekonomske i druge harmonizacije i produblivanja integracija u mnogobrojnim oblastima. To usklađivanje ne samo da ne može biti sprovedeno preko noći, budući da je sveobuhvatno, već je i izuzetno skupo, kako u ekonomskom tako i u političkom smislu, jer ishodi nisu uvek vidljivi u kratkom roku. Pored činjenice da pristupanje Evropskoj uniji podrazumeva ispunjavanje Kopenhaških, Madridskih uslova i uslova koji se odnose na postkonfliktna područja u slučaju Zapadnog Balkana, ono takođe zavisi i od političke volje rukovodilaca zemlje, ali i rukovodstava u samoj Uniji (kako evropskih institucija, tako i svih država članica). Kriza proširenja Evropske unije traje barem jednu deceniju i nije izvesno da će u kratkom roku ta nepovoljna tendencija biti prevaziđena, budući da zahteva i ozbiljno korigovanje mehanizama odlučivanja i funkcionisanja unutar evropskih institucija.

Međutim, činjenica da je politika proširenja Evropske unije u krizi (tj. da se već jednu deceniju EU ne širi u geografskom smislu) ne implicira da je čitav sistem u krizi, kao ni to da je nefunkcionalan (kao ni da se integracija na unutrašnjem planu ne produbljuje). Ono što predstavlja izazov u aktuelnom geopolitičkom momentu jeste činjenica da EU želi da postupa kao normativna sila, koja odlučujuće oblikuje okolnosti i sisteme svog geografskog susedstva, ali da taj oblik „meke moći“ u kontekstu duboke bezbednosne krize nije dovoljan kako bi se stvari u tim regionima u kratkom roku preokrenule. To, uostalom, pokazuje i činjenica da se u Srbiji, kao jednom od vodećih kandidata za članstvo, nivo pripremljenosti za pristupanje nije izmenio još od 2016. godine³⁷ (što je rezultat mahom unutrašnjih okolnosti, ali i odraz manjka volje Unije da proces načini verodostojnijim i dinamičnijim). Pored toga, od Unije se očekuje da paralelno radi i na korigovanju svojih unutrašnjih mehanizama funkcionisanja (npr. pojednostavlivanju donošenja odluka na osnovu kvalifikovane većine pre negoli jednoglasnosti u domenima od nacionalnog interesa), kao i na

³⁶ Mladen Bajagić, „Neoliberalni institucionalizam u međunarodnim odnosima i studijama bezbednosti“, *Srpska politička misao* 39, 1/2013, str. 136.

³⁷ Strahinja Subotić, Anesa Omeragić, Đorđe Dimitrov, Marko Todorović, „Spremnost i napredak Srbije ka članstvu u EU 2023“, 2023, <https://cep.org.rs/publikacije/spremnost-i-napredak-srbije-ka-clanstvu-u-eu-2023/>, pristupljeno: 10. 12. 2023.

njenoj međunarodnoj ulozi, kako u susednim regionima gde još uvek postoje brojne države koje naginju punopravnom članstvu, tako i izvan tih regiona, s kojima EU tesno saraduje. Kombinacija reformi koja bi istovremeno poboljšala i unutrašnje funkcionisanje i razvila spoljnopolitičke kapacitete Unije predstavlja veliki izazov, tim pre što ni u prethodnoj deceniji to nije bilo naročito uspešno, barem iz ovog drugog ugla.

Ipak, pojedini autori naglašavaju da su krize u funkcionisanju zapravo inherentne procesu evropskih integracija.³⁸ Osim toga, geopolitika je mnogo godina predstavljala važan element u donošenju tih odluka i pravljenju strateških planova, a to je možda još i više očekivano u mandatu Evropske komisije koji se naziva „geopolitičkim“.³⁹ Kad govorimo o politici proširenja kao načinu da se na srednjeročnom planu unaprede sposobnosti Evropske unije u bezbednosnom i spoljnopolitičkom smislu, treba imati u vidu da su sve prethodne runde pristupnih ciklusa u manjoj ili većoj meri imale sigurnosnu konotaciju, te da su u izvesnoj meri uticale i na obezbeđivanje evropskih granica u vojnom pogledu, iako EU u tom pogledu nije uticajan bezbednosni akter. U okolnostima kada besni rat u Ukrajini, susedi poput Rumunije i Poljske, uprkos zabrinutostima, računaju na zaštitnu ulogu članstva u Evropskoj uniji kao faktora odvratanja od bilo kakvih vojnih intervencija, dok sama Unija, s druge strane, svojim mehanizmima funkcionisanja, ma koliko oni delovali tromo i neprivlačno, osigurava da čitav njen ekonomski i politički prostor funkcioniše kao celina, na bezbednoj udaljenosti od sukoba. Jedina zemlja koja je istupila iz članstva – Ujedinjeno Kraljevstvo (UK) – suočena je sa činjenicom da, prema nalazima ankete YouGov, u oktobru 2023. godine blizu dve trećine ispitanika (62%) smatra da Bregzit predstavlja neuspeh.⁴⁰

Imajući u vidu da se radi o velikom ratu u jednoj od najvećih zemalja kontinenta, ta činjenica nije zanemarljiva, i govori u prilog tome da članstvo u Uniji zaista predstavlja polisu osiguranja za države članice, koje očekuju da i u slučaju nezamislivih i nepredvidivih situacija (poput eventualnih napada s istoka) imaju pokriće i podršku svog matičnog bloka kao nadnacionalnog osiguravača bezbednosti.

V. Zaključak

Nakon prikazivanja geopolitičkog karaktera rizika u Ukrajini, u ovom radu analizirane su političke izjave nemačkih zvaničnika u kojima je koncept evropskih

³⁸ Frank Schimmelfennig, „European Integration (Theory) in Times of Crisis“, <https://www.eui.eu/Documents/RSCAS/JMF-25-Presentation/Schimmelfennig-European-Integration-in-Crisis-RSC.pdf>, pristupljeno: 7. 12. 2023.

³⁹ Ioannis Armakolas, Srdjan Cvijic, Judy Dempsey and Teresa Reiter, „The geopolitics of EU enlargement and democracy“, The geopolitics of EU enlargement and democracy, The State of the Union Conference, 2021, <https://hdl.handle.net/1814/71531>, pristupljeno: 7. 12. 2023.

⁴⁰ Shona Murray, „Brits regret Brexit but rejoining the EU is unlikely“, 2023, <https://www.euronews.com/my-europe/2023/09/29/brits-regret-brexit-but-rejoining-the-eu-is-unlikely>, pristupljeno: 7. 12. 2023.

integracija povezivan sa terminom osiguranje. Ta reč se upotrebljava metaforički, kako bi se prikazao izuzetan značaj i prednost članstva u Evropskoj uniji, ne samo u mirnodopskim uslovima, već naročito u okolnostima kada na istoku kontinenta bukti veliki rat. Jedan od ključnih aspekata te povezanosti ogleda se u članu 47 Ugovora o Evropskoj uniji, koji reguliše obavezu drugih država članica da u slučaju napada na jednu od njih stupe u odbranu napadnutog partnera. Ta klauzula predstavlja bezbednosnu garanciju da će u slučaju preliivanja sukoba država članica EU, ma o kojoj zemlji se radilo, ta zemlja imati pomoć drugih članica. Ta „evropska solidarnost“, kako je navela nemačka ministarka spoljnih poslova, predstavlja „životno osiguranje“ država članica. Pored toga, radi se i o izuzetnom sredstvu odvratanja od mogućih napada bilo kog aktera, što uostalom pokazuje i činjenica da u dosadašnjoj istoriji nije bilo direktnih napada bilo koje druge zemlje na jednu državu članicu EU.

U tom pogledu, analogija članstva u EU i osiguranja poseduje dvostruki značaj u aktuelnim geopolitičkim prilikama. S jedne strane, države članice poput Nemačke, koje su svoj politički i ekonomski razvoj ugradile u evropske okvire i od njih izuzetno zavise, poistovećuju članstvo s privilegijama blagostanja i bezbednosti. S druge strane, učlanjenje novih zemalja, a sadašnjih kandidata za članstvo u Evropskoj uniji, posmatra se kao blagotvorno, budući da se taj čin povezuje sa širenjem zone mira i bezbednosti na kontinentu koji je pogođen velikim ratom u svom istočnom delu. S jedne strane se može konstatovati da koncept širenja Unije u bezbednosno-političkom i drugom pogledu ima smisao, što pokazuje i dugogodišnja evolucija EU i njeno prerastanje u najrelevantnijeg aktera na Starom kontinentu. S druge strane, pristupanja novih zemalja zavise i od sposobnosti njih samih, kao i od kapaciteta druge strane, da se u vrlo ograničenom roku izvrše brojne, dubinske i zahtevne reforme (pravne harmonizacije, poboljšanje performansi institucija, načina odlučivanja, koncipiranja budžeta itd), što predstavlja ozbiljan izazov i u mirnodopskim uslovima.

Literatura

- Ahmed Shamima, Rima Assaf, Molla Ramizur Rahman, Fariha Tabassum, „Is geopolitical risk interconnected? Evidence from Russian-Ukraine crisis“, *The Journal of Economic Asymmetries*, Volume 28, 2023, e00306, ISSN 1703-4949, <https://doi.org/10.1016/j.jeca.2023.e00306>.
- Armakolas Ioannis, Cvijić Srdjan, Dempsey Judy and Reiter Teresa, „The geopolitics of EU enlargement and democracy“, *The geopolitics of EU enlargement and democracy*, The State of the Union Conference, 2021, <https://hdl.handle.net/1814/71531>, pristupljeno: 7. 12. 2023.
- Auswärtiges Amt, Videogrußwort von Außenministerin Annalena Baerbock zur 32. Ostseeparlamentarierkonferenz (BSPC), 2023, <https://www.>

auswaertiges-amt.de/en/newsroom/news/baerbock-baltic-sea-parliamentary-conference/2613958, pristupljeno: 30. 11. 2023.

- Bajagić, M., „Neoliberalni institucionalizam u međunarodnim odnosima i studijama bezbednosti“, *Srpska politička misao* 39, 1/2013, str. 127–158.
- Bigger Picture (Financial Times Partner Content), „Four ways the conflict in Ukraine will change the approach to risk management“, 2023, <https://biggerpicture.ft.com/global-risks/article/four-ways-war-in-ukraine-will-change-approach-to-risk-management>, pristupljeno: 27. 1. 2024.
- Bijelić, M., *Osiguranje i reosiguranje*, Zagreb, 2002.
- Copeland Dale, „The Constructivist Challenge to Structural Realism“, *International Security* 25, 2/2000, str. 187–212.
- Deutsche Botschaft Tallinn, „Zusammen sind wir stärker als dieser Krieg“ – Außenministerin Baerbock beim Berliner Forum Außenpolitik – Auswärtiges Amt, 2023, <https://tallinn.diplo.de/ee-de/themen/politik/baerbock-berliner-forum/2559528>, pristupljeno: 10. 12. 2023.
- EUR-Lex, Mutual defence clause, 2023, <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/mutual-defence-clause.html#:~:text=The%20Treaty%20of%20Lisbon%20strengthens,the%20Treaty%20on%20European%20Union>, pristupljeno: 10. 12. 2023.
- European Commission, EU position in world trade, 2023, https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/eu-position-world-trade_en, pristupljeno: 10. 12. 2023.
- Forsberg, Tuomas, „From Ostpolitik to ‘frostpolitik’? Merkel, Putin and German foreign policy towards Russia“, *International Affairs* 92: 1, 2016), str. 21–42.
- Hemrita Wael, Mohamed Sahbi Nakhlic, „Insurance and geopolitical risk: Fresh empirical evidence“, *The Quarterly Review of Economics and Finance* 82 (2021), 320–334.
- Kilroy J., Richard, „Securitization“, *Handbook of Security Science* (editor Anthony Masys), Cham, 2018, str. 1–19.
- Kostić, M., „Zeitenwende and the German National Security Policy: Analysis of the First National Security Strategy“, *The Review of International Affairs*, 1188, LXXIV/2023, str. 79–105.
- Manners Ian, „Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?“ *Journal of Common Market Studies* 40, 2/2002, str. 235–258.
- Murray, Shona, „Brits regret Brexit but rejoining the EU is unlikely“, 2023, <https://www.euronews.com/my-europe/2023/09/29/brits-regret-brexit-but-rejoining-the-eu-is-unlikely>, pristupljeno: 7. 12. 2023.
- Nye, J., „Soft Power“, *Foreign Policy* 80, 1990, str. 153–171.
- Petrović, M., Kovačević, M., Radić Milosavljević, I., *Srbija i Evropska unija dve decenije nakon Solunskog samita*, Beograd, 2013.

- Petrović, M., „Multidimenzionalna priroda rizika u kontekstu rata u Ukrajini“, *Tokovi osiguranja* 1/2023, str. 43–58.
- Petrović, M., „Political relations between Germany and the United States during the Trump presidency“, *Europe in changes: the old continent at a new crossroads* (editors Katarina Zakić and Birgül Demirtaş), Belgrade, 2020, str. 267–288.
- *Razvojni pravci Evropske unije nakon pandemije KOVID-19* (urednici Nevena Stanković, Dragana Dabić i Goran Bandov), Beograd, 2020.
- Robson, Nick, „How the Russia-Ukraine Conflict Is Impacting Insurance Across Industries“, *BrinkNews*, <https://www.brinknews.com/how-the-russia-ukraine-conflict-is-impacting-industries/>, pristupljeno: 29. 1. 2024.
- Roth, Michael, „Gastbeitrag von staatsminister michael roth: europa – unsere lebensversicherung in stürmischen krisenzeiten“, 2016, <https://www.treffpunkteuropa.de/gastartikel-von-staatsminister-michael-roth-europa-un-sere?lang=fr>, pristupljeno: 10. 12. 2023.
- Schimmelfennig, Frank, *European Integration (Theory) in Times of Crisis*, <https://www.eui.eu/Documents/RSCAS/JMF-25-Presentation/Schimmelfennig-European-Integration-in-Crisis-RSC.pdf>, pristupljeno: 7. 12. 2023.
- Siddi, Marco, „Identities and Vulnerabilities: The Ukraine Crisis and the Securitisation of the EU-Russia Gas Trade“, *Energy Security in Europe. Energy, Climate and the Environment* (editor Kacper Szulecki), Cham, 2018, str. 251–273.
- Smith, Ian, Isobel Koshiw, *Ukraine reaches deal with insurers for grain shipments*, 2023, <https://www.ft.com/content/1b29860d-763d-4157-a816-4eacb868ef23>, pristupljeno: 29. 1. 2024.
- Subotić, S., Omeragić, A., Dimitrov, Đ., Todorović, M., „Spremnost i napredak Srbije ka članstvu u EU 2023“, 2023, <https://cep.org.rs/publikacije/spremnost-i-napredak-srbije-ka-clanstvu-u-eu-2023/>, pristupljeno: 10. 12. 2023.
- Tanjug, Berbok: *Zemlje Zapadnog Balkana ‘apsolutno i potpuno’ pripadaju EU*, 2022, <https://www.rts.rs/lat/vesti/politika/5322303/berbok-zemlje-zapadnog-balkana-apsolutno-i-potpuno-pripadaju-eu.html>, pristupljeno: 10. 12. 2023.
- Umland Andreas, „Germany’s Russia Policy in Light of the Ukraine Conflict: Interdependence Theory and Ostpolitik“, *Orbis*, 66, 1/2022, str. 78–94.
- Wendt, Alexander, „Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics“, *International Organization* 46, 2/1992, str. 391–425.
- Wilkin, Sam, „2022 Political Risk Survey Report“, 2022, <https://www.wtwco.com/en-au/insights/2022/03/2022-political-risk-survey-report>, pristupljeno: 27. 1. 2024.